

UNIVERSITATEA DE ARTĂ ȘI DESIGN DIN CLUJ-NAPOCA

**Teză de doctorat
în domeniul Arte Plastice și Decorative**

**Dualitatea dintre bidimensional și
tridimensional în pictură**

Coordonator științific

Prof. univ. dr. Ioan Horvath Bugnariu

Doctorand

Agnes Iudit Felhazi

CLUJ- NAPOCA

2013

Rezumat

Ce este în fond arta de a compune un tablou? Este perspectiva într-adevăr o determinantă în creație? Ce rezolvări găsesc artiștii moderni pentru sugerarea adâncimii, dacă perspectiva tradițională este înlăturată? Există o dualitate între bidimensional și tridimensional în pictură? Sunt câteva întrebări care m-au determinat să investighez un bogat ansamblu de sisteme de reprezentare vizuală a spațiului pe parcursul diferitelor epoci istorice ca să înțeleg mai bine de ce se întâmplă lucrurile în artă așa cum se întâmplă, ce reguli și influențe produc noutate în pictură.

În teza de doctorat urmăresc schimbările survenite în problematica modalităților de figurare a spațiului. Redarea iluzionistă a realului era o adevărată provocare pentru artiști, iar metodele de sugestie a spațiului descoperite de-a lungul timpului au adus evoluție și schimbări majore în artele vizuale. Organizarea spațiului variază de la un stil al artei la altul și de la artist la artist. Am dorit să aflu sistemul ideal, general valabil.

Deși spațialitatea devine o problemă fundamentală care a suferit diferite modificări pe parcurs, perspectiva, cu procedeele sale grafice cu ajutorul cărora putem reprezenta cu o desăvârșită exactitate pe planul cu două dimensiuni al tabloului, cele trei dimensiuni ale oricărui volum din spațiu, rămâne totuși o știință, o lege pentru construirea precisă a realului și în zilele noastre. Perspectiva a fost și va rămâne *ghidul și poarta în pictură* după cum preciza și da Vinci în *Tratatul despre pictură*.

Teza se structurează pe patru capitole și mai multe subcapitole, completate cu creația personală, cu o bibliografie de specialitate și un vast index de ilustrații, pentru a susține corespunzător afirmațiile din text. În primele trei etape am dorit să cercetez și să prezint foarte succint diferite procedee de reprezentare artistică a spațiului, și tipuri de geometrii inventate începând cu Egiptul Antic până la arta modernă, contemporană ca în final să precizez

impactul puternic pe care teoria l-a avut asupra creațiilor personale și asupra metodelor abordate pentru obținerea efectelor spațiale, a întinderilor abia perceptibile în lucrările cu un caracter nonfigurativ.

Primul capitol al tezei, intitulat **Este perspectiva o determinantă în creație?** prezintă primele metode de reprezentare artistică a spațiului în Antichitate și în Evul Mediu, care au contribuit la apariția perspectivei geometrice renascentiste. Procedeele cele mai simple de redare a spațiului, lipsite de un caracter științific pronunțat, precum reprezentările subiectiv-analitice egiptene, bazate pe o perspectiva ierarhică, sau picturile axonometrice ale decorurilor scenice din Antichitate și perspectiva inversă a Bizanțului, dar și primele imagini cu caracter perspectiv ale lui Giotto și Uccello, au subliniat importanța inedită a metodelor de integrare a realității în planeitatea panoului suport. Aceste formule expresive care au generat apariția perspectivei, deși au un caracter *naiv*, redau cu fidelitate un sistem vizual-artistic ale unei culturi. Arta plastică pe vremuri nu avea valențe estetice, ci venera forțele supranaturale și scopul era realizarea unui spațiu sacru. Treptat însă, soluțiile originale de adaptare a perspectivei la Fra Angelico, Masaccio, Mantegna sau della Francesca aduc în cadrul artei rigoarea geometrică. Mai ales în perioada Renașterii s-au intensificat experimentele și cercetările artiștilor, matematicienilor și inginerilor asupra domeniului. Brunelleschi, Leon Battista Alberti urmași de Dürer, toți au contribuit ca perspectiva să devină o structură științifică care rezolvă problema de redare a obiectului în tridimensional pe o suprafață bidimensională.

Acest capitol supune investigației și arta lui Leonardo da Vinci, un teoretician și un artist de excepție, care a pus bazele *perspectivei aeriene* și a folosit pentru prima oară tehnica *sfumatoului*. Principiile lui ca și *vedutele*, un gen peisagistic din secolul XVII, au provocat noi modificări de concepție și de reprezentare a spațiului în pictură. Deformarea realului și idealizarea realității introduse de pictura barocă și cea clasică prevestesc alte interpretări ale

spațiului.

Următorul capitol supune analizei **efectele perspectivei și ale spațialității lui Cézanne în arta modernă**. Pictura lui Cézanne a avut un mare impact asupra artei secolului XX. Chiar dacă maestrul din Aix nu a fost înțeles și apreciat de contemporanii săi, astăzi este considerat vestitorul tuturor modernismelor.

Cézanne a introdus un mod propriu de exprimare a spațiului și o viziune nouă, prin tratarea naturii prin *cilindru, sferă și con*, prin descompunerea și recompunerea formelor sau prin introducerea culorii ca efect și substanță. Aceste metode au fost preluate și regândite de pionierii picturii moderne precum: Matisse, reprezentanții *cubismului* Braque, Picasso și Gris, *futuristi* Boccioni, Russolo, Balla și Severini sau *suprealiști* Chirico, Magritte, Dalí, Miró. Pentru fiecare curent artistic moștenirea cézanniană a însemnat altceva.

Artiștii secolului XX au creat un spațiu nou, care respinge perspectiva ca metodă unică de reprezentare vizuală a spațiului. În cadrul aceluiași curent se pot descoperi diferite modalități de abordare a acestuia.

Dorința artiștilor de a depăși spațialitatea convențională dată de perspectiva liniară va dezvolta o întreagă școală care va folosi: puncte, linii, pete, contururi și structuri pentru crearea unui spațiu personal, cu elemente proprii, sugestive în plan formal și conceptual, ca *Abstracționismul liric și geometric* sau *Informalul* . Astfel spațiul matematizat al perspectivei renascentiste va fi înlocuit cu spațiul psiho-fizic al timpurilor moderne. Legile fizicii își pierd importanța și se instaurează alți factori care produc mutații profunde asupra modalităților de sugerare a spațiului.

Capitolul trei prezintă **perspectiva și spațialitatea în arta iluzionistă și varietatea expresiilor vizuale ale spațiului plastic în arta modernă** . Pornind de la arta iluzionistă a scenografilor antici care și-au propus crearea unor reprezentări realiste, care să ofere iluzia vizuală a unor obiecte tridimensionale pe o suprafață bidimensională am ajuns și la noile

tipuri de spații din sec XX ca: Op Artul, Pop Artul, fractaliile și spațiile virtuale.

Pictura iluzionistă a recurs la diferite rezolvări și efecte artistice precum *anamorfoza*, *racursiul* și *trompe l'oeil*-ul, ce atinge apogeul în arta barocă. Pictorii au apelat la aceste metode pentru extinderea spațiului dincolo de limitele fizice ale încăperilor și să realizeze o iluzie a continuității în spațiul virtual. Capitolul trei abordează modificările importante care s-au produs în sistemul decorativ al arhitecturii iluzioniste și în pictura de șevalet. Sunt amintite metodele lui Mantegna, sistemul *quadri raporti* a fraților Caracci, tehnica *trompe l'oeil* realizată cu o precizie în arhitectura a lui Correggio, Pozzo și desigur în naturile statice din secolele XVII, XVIII care aveau menirea să „păcălească” privitorul.

Un subcapitol dezbate și fenomenul *anamorfozei*, o altă iluzie optică. Efectele excesive ale perspectivei, obținute prin extinderea desenelor până la absurd și redresarea optică prin vizionarea lor dintr-un punct fix, era o modalitate la care au recurs artiștii: Holbein, William Scots, Erhard Schön, William Hoghart, Borromini sau Albers Ames, dar o regăsim și în arta deosebită al lui Escher. Artistul olandez a rearanjat timpul, spațiul și realitatea vizuală într-un limbaj plastic în care finitul și infinitul, realul cu irrealul se întâlnesc

Pictura iluzionistă nu a dispărut în întregime după apariția aparatului de fotografiat, ci a fost revitalizată de pictura murală contemporană. Aceste decorațiuni murale realizate pe diferite edificii, adoptă distorsiunile specifice anamorfozei pentru a obține iluzia continuității spațiului prin contopirea realului cu iluzoriul. Procedeele iluzorico-optice au fost aprofundate și de reprezentanții mișcării Op Art: Vasarely, Bridget Riley, Yaacov Agam sau Jesus Rafael Soto. Preocuparea principală a artiștilor menționați mai sus, era definirea unui nou concept de spațiu, pur optic, în care iluzia de volum și de mișcare continuă este declanșată de privitor.

Un alt obiectiv al acestui capitol îl constituie investigarea diverselor aspecte ale spațiului în Pop Art, Land Art și mișcările Anti-Avangardă. Pop Artul redescoperă o perspectivă care diferă de cea tradițională, fiind banală, ironică și care redă valorile

consumatorilor prin domeniul fascinat al tehnicii. Land Artul crează o nouă artă spațială, bazată în principiu pe interferența dintre spațiu, timp și natură într-un ansamblu estetic. Peisajul nu rămâne doar un cadru natural în care sunt plasate sculpturi și opere de artă, ci mai degrabă devine material pentru crearea acestora. Reprezentanții Anti-Avangardei de asemenea recurg la diferite metode în figurarea spațiului, combinând planeitatea suprafețelor picturale cu sectorul vizual tridimensional.

În arta contemporană demersul artistic și cucerirea spațiului este redat într-un mod original și personal, de aceea un alt subcapitol supune analizei varietatea expresiilor vizuale ale spațiului plastic în arta lui Yves Klein, Mark Rothko, Lucio Fontana și Francis Bacon.

Ca urmare, deși evocarea spațiului în arta modernă rareori este redată cu mijloace tradiționale, totuși iluzia de profunzime apare în fiecare curent artistic într-un mod inedit, autentic prin utilizarea unor expresivități, sisteme de ritmuri, de forme și culori. Cel mai eficient am reușit să demonstrez aceste tendințe prin **creația personală**, în capitolul patru, unde reperle personale nonfigurative devin exemple de sinteză a organizării compoziționale, a utilizării rapoartelor valorice și cromatice a spațiului.

Am parcurs un drum lung până am reușit să mă degajez de orice convenție formală, să depășesc spațialitatea tradițională dată de perspectiva geometrică și să ajung la o abstractizare lirică prin calitatea culorilor, a structurilor și a tehnicii. Lucrările, deși par a fi realizate spontan, ele sunt rezultate ale unor căutări și experimentări. Ca artist meditativ, selectez și regândesc de nenumărate ori rezolvările compoziționale și cromatice posibile ale lucrărilor în curs de desfășurare.

Renunțând la legile perspectivei lineare și aeriene, am eliminat din lucrări orice referință la realitatea obiectuală. Seriile abstracte prezintă o altă realitate, care sunt aplicate într-o formulă contemporană pe baza unui pretext imagistic preluat din natură și apropiată de personalitatea mea. Picturile realizate fie unice, fie în cicluri ca: *Peisaje subiective*,

Însemnările naturii, Spații construite, Rețele, Amprente, Mici întâmplări, și Constelații-le, au contribuit la aprofundarea temei abordate și au prezentat coordonatele unei imagistici axate pe identitatea, varietatea și expresivitatea formelor plastice.

Subcapitolele relatează etapele din creația personală. Primul prezintă seria de lucrări *Peisaje subiective*, realizată între anii 2006-2007, în care am introdus diferite metode prin care am descoperit indicatori importanți ai profunzimii. Am folosit tehnici și variante compoziționale precum: gradientul de textură, alternanța suprafețelor dense cu cele transparente și împărțirea compozițiilor în trei sau mai multe planuri eșalonate spre adâncime. Ideea de structură este omniprezentă în aceste picturi și se distinge printr-o unitate compozițională autonomă și concentrată.

În seria *Însemnările naturii* din 2007, apare un alt component al imaginii: scrisul, ca element compozițional cu efect spațializant. Fragmentele grafologice pe lângă efectul plastic și decorativ, conferă lucrărilor un înțeles metaforic ce contribuie prin bogăția expresivă a liniilor dense și cu o cromatică delicată la sugerarea unei întinderi abia perceptibile.

Un subcapitol supune analizei și seria *Spații construite*, realizată între 2008-2010 unde elementele geometrizzate au primit un rol de concentrare și de rezumare a realului. Formele sintetizate, geometrizzate și juxtapuse într-un cadru non-iluzionist cu gestul liber, conturează fărâme ale unei panorame citadine cu vibrații atmosferice. Suprafețele plane, degradația gamelor cromatice de la deschis la închis, mărimea relativă a elementelor, formele alăturate sau suprapuse care sugerează relația înainte-înapoi, produc în lucrări o repercursiune asupra percepției spațiului.

În ultima etapă se înfățișează un nou univers de gânduri și sentimente. Începând din anul 2011, am redus din rigurozitatea formelor geometrice și m-am concentrat cu precădere asupra noilor metode, care conferă spațiului o valoare specifică. Organizarea compozițiilor pe baza principiilor și regulilor care să funcționeze ca un substrat erau importante, însă de

nenumerate ori m-am lăsat influențată de spontaneitatea sau expresivitatea unor suprafețe picturale, care în majoritatea cazurilor au sugerat rezolvările posibile ale spațiului. Lucrările unice din seriile finalizate în această perioadă, ca *Rețele*, *Amprente*, *Mici întâmplări* și *Constelațiile* generează spațialitate prin stratificarea rafinată a secțiunilor cromatice, a structurilor, prin deformările rețelelor, prin valorație, la care contribuie și semnele plastice aflate în curs de cristalizare.

Imaginile proiectate pe pânză din sfera lăuntrică, se supun legilor și algoritmului odronării spațiale. Deși creația personală a trecut prin diferite etape, bucuria de a picta și interesul pentru problemele cromatice și efectul lor perspectiv, rezolvările compoziționale și redarea spațialității prin diferite metode au rămas pentru mine preocupări principale.

Teoria a avut un impact puternic asupra lucrărilor realizate în ultimii trei ani, dar și operele au contribuit la clarificarea teoretică. Înlanțuiri de sensuri și de înțelesuri acumulate pe parcursul cercetărilor în diferite genuri artistice și în arta personală, au rezultat descoperirea și conștientizarea diferitelor ipostatze ale spațialismului și ale dualității existente dintre bi și tridimensional în pictură.